

Гжегож ЈАВОР*

Универзитет „Марија Кири-Склодовска“

Хуманистички факултет

Одсек за историју средњовековне Пољске и привредну историју

Лублин

Пољска

**БАЛКАНСКИ ИМИГРАНТИ У ПОЉСКОЈ XVI ВЕКА.
СЛУЧАЈ БРАЋЕ ДУКАЋИНОВИЧА,
ВЛАСНИКА ГРАДА УЛАНОВА НА ПОДОЉУ****

Анстракт: Миграције с простора Балкана у пољске земље током XV и XVI века спадају у проблеме који су ретко обрађивани у историографији. Те миграције сматране су појавом мањег значаја, мада су поједини истраживачи прошлости покренули њихову обраду на маргинама појединих расправа које се тичу шире проблематике, али је ова тематика ипак остала и даље у категоријама ретких примера. Предузимању ширих истраживања није ишла на руку ни специфичности информација у изворима: оне су малобројне, по правилу веома уопштене и разбацане у бројним издањима извора и рукописних материјала, похрањених у пољским архивама. Циљ је овога рада да укаже на судбину представника породице назначене у наслову рада – Дукађиновича, која је вероватно из Албаније досељена у XVI веку на подручје Подоља, области која је тада припадала Пољском краљевству. Аутора су посебно интересовали место порекла ових дошљака, узроци и вероватни правац њиховог миграционог кретања, као и привредне иницијативе у новој домовини. Такође је указано на тешкоће с којима су се морали сучелити на Подољу, а чија је последица на крају био и неуспех подухвата браће Дукађинович. Исто тако, суштински задатак овога рада била је намера аутора да укаже на потенцијалне, до сада неискоришћене могућности предузимања целовитих истраживања миграција представника разних балканских етноса у правцу граница пољско-литванске државе, како у

* grzegjaw@poczta.onet.pl

** Посебну захвалност изражавам др Милошу Луковићу из Балканолошког института САНУ за помоћ у прибављању балканске историографске литературе, без чега овог рада не би било.

позном средњем веку тако и у раном новом веку. У том оквиру намеће се као постулат израда посебних монографија о овој проблематици.

Кључне речи: Балкан, миграције, Пољска, Подоље, XVI век.

Миграције становништва с простора Балкана, уз учешће представника разних етноса, које су биле усмерене према границама Пољског краљевства или Великог литванског кнежевства до сада нису доживеле целовиту научну обраду. Предузимање таквих истраживања несумњиво је отежавало оправдано уверење о невеликој количини постојећег изворног материјала, разбацаног по различитим фондовима, као и језичка баријера и тежак приступ постојећој литератури о овој проблематици. Стога се помињање ове врсте имиграната може наћи само на маргинама појединих расправа које се тичу шире проблематике из историје наведених земаља, које су дуго биле у унији. Вести о дошљацима с Балкана у раздобљу које нас овде интересује (XV–XVI столеће) појавиле су се пре свега при истраживањима разних аспеката дуготрајне колонизације на влашком праву, насељеничког тока који је обухватио не само Западне Карпате већ и удаљеније просторе средњовековне Црвене Русије¹ и Подоља, области које су тада већ биле под пољском круном.² Иницирање и ширење тога насељеничког тока,

¹ Аутор овог рада објавио је опсежну монографију о влашким миграцијама на простору средњовековне Црвене Русије у два издања, уз коришћење и цитирање богате литературе о овој проблематици. Пољско издање: G. Jawor, *Osady prawa wołoskiego i ich mieszkańcy na Rusi Czerwonej w późnym średniowieczu* [The Settlements of the Wallachian Law and their Inhabitants in Red Ruthenia in the Late Middle Ages], Lublin 2004²; (румунско издање: G. Jawor, *Așezările de drept valah și locuitorii lor din Rutenia Roșie în Evul Mediu târziu*, Jași 2013).

² Црвена Русија (латински: *Russia Rubra*; пољски: *Ruś Czerwona* / *Ruś Koronna*; украјински *Галичина*) представља део ранијег Галичко-владимирског кнежевства, а тај део припојио је Пољском краљевству у другој половини XIV века краљ Казимир/Казимјеж Велики (1333–1370). Црвена Русија је обухватала подручје у сливу реке Сан (на територији данашње југоисточне Пољске) и подручје горњег слива реке Дњестар (на територији данашње југозападне Украјине). На истоку се граничила с облашћу Подоље (латински: *Podolia*, пољски: *Podole*; украјински: *Поділля*), у сливу северних притока средњег Дњестра и горњег тока реке Лужни Буг (на територији данашње Украјине). Подоље је коначно припојено Пољском краљевству у првој половини XV века, тако да је постало гранична област пољске круне према поседима кримских Татара, турских вазала.

посебно у његовој најстаријој фази, било је дело Влаха – источнороманског сточарског становништва, које је доспевало до Пољске пре свега с простора Молдавије, Трансилваније (Седмоградске) и Закарпатја. Данас је прихваћено становиште да су се међу тим сточарским дошљацима, уз романско становништво, налазили и представници различитих балканских етноса, такође обухваћени термином *Власи*.³ Трајним траговима њиховог боравка у пољским земљама историчари и филолози сматрају не само речи влашког, јужнословенског и албанског порекла што се јављају на просторима с некадашњим влашким колониистичким насељима (те су речи иначе доста укорењене у локалној топонимији и антропонимији) већ и елементе сточарске традиције, народних обичаја и веровања, па чак и ношње, музике и материјалне културе пољских горштака (пољски: *górale*).⁴ Ипак, не може се са сигурношћу рећи да ли су те балканске аналогije последица, између осталог, непосредног досељавања јужнословенског или албанског становништва у Пољску или посредних позајмица које су романски Власи преузели у контакту с балканским тереном, а које су потом пренели у пољске или русинске земље.

Непосредне вести о Србима или Хрватима у пољским земљама јављају се у већем броју почев од друге половине XVI века. Није сигурно да ли је то одраз нарастајућег таласа миграција у том периоду или пак само увећавања количине писаних извора, знатно богатијих у поређењу с ранијим периодом. Међу дошљацима срећемо људе из веома различитих средина: бегунце из интелектуалних средина, бивше турске заточенике,

³ J. Štika, *Význam slova „Valach” v západních Karpatech*, Slovenský Narodpis 10/3 (1962) 398–399.

⁴ K. Dobrowolski, *Studia nad kulturą pasterską w Karpatach północnych. Typologia wędrówek pasterskich od XIV–XX wieku*, Wierchy 29 (1960) 23; исти, *Migracje wołoskie na ziemiach polskich*, Lwów 1930, 21–22; исти, *Studia nad nazwami miejscowymi Karpat Polskich*, Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń PAU 8 (1930) 1–5; исти, *Studia nad pochodzeniem ludności pasterskiej w Karpatach Zachodnich*, Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń PAU 6 (1951) 479–483; R. Reinfuss, *Związki kulturowe po obu stronach Karpat w rejonie Łemkowszczyzny*, Łemkowie w historii i kulturze Karpat 1, Rzeszów 1992, 168–169; J. Rieger, *Nazwy wodne dorzecza Sanu*, Wrocław 1969, 196; S. Czajka, *Ochotnica. Dzieje gorczańskiej wsi 1416–1986*, Jelenia Góra 1987, 32–33; J. Czajkowski, *Dzieje osadnictwa historycznego na Podkarpaciu i jego odzwierciedlenie w grupach etnicznych*, Łemkowie w historii kulturze Karpat 1, Rzeszów 1992, 150; R. Grządziela, *Proweniencja i dzieje malarstwa ikonowego po północnej stronie Karpat w XV i na pocz. XVI w.*, Łemkowie w historii kulturze Karpat 2, Sanok 1994, 208; K. Tymieniecki, *Historia chłopów polskich*, 2, *Schyłek średniowiecza*, Warszawa 1966, 433.

људе осумњичене за разне преступе и др. Ипак, највидљивији су бројни војници који током XVII века служе као најамници у пољским одредима.⁵ Има и вести које су настале много раније (сежу до средине XIV века), а тичу се брачних веза принцеза из династије Пјаста с босанским бановима. Потом, по паду Србије под турску власт, вести говоре о родбинским везама представника династије Бранковића с литванско-русинским кнежевима.⁶ Међутим, на југоисточним подручјима пољско-литванске државе појавиле су се, у најмању руку од почетка XV века, и племићке (бојарске) породице балканског порекла. Попут дошљака из других земаља, хрватско и српско племство добијало је на тим подручјима земљишне поседе као накнаду за обавезу вршења војне службе. Терен на коме је насељавано ово племство био је политички веома нестабилан, изложен сталним татарским или влашким (молдавским) најездама. Последице таквог стања биле су вишеструко тешке: општа депопулација широког пограничног простора, слабо развијена и нестабилна мрежа насеља, бројна опустошена подручја, која су у стварности била лишена економске вредности. Недостатак монографских истраживања проблема миграција балканског племства у пољске земље приморава нас да се у расветљавању те појаве задовољимо навођењем неколико карактеристичних примера.

Породица Јармолински (*Jarmoliński/Jarmolińscy*), која је насељена на Подољу, у својој хералдичкој легенди имала је уписано хрватско порекло. Према тој легенди први представник породице Хотко (*Chodko*) дошао је из Хрватске и добио је 1407. године од краља Владислава Јагјела подољско село Јармолиње (пољски: *Jarmolińce*, данашње *Ярмолинці*), јужно од града Хмељницки (пољски: *Chmeilnicki*, данашњи у *Хмельницький* у Украјини, некадашњи *Płoskurów*).⁷ Тај документ, који нам је познат у копији из 1559. године, не садржи информацију о Хотковом пореклу, а једино Хотка означава као краљевог слугу, који је

⁵ T. Ulewicz, *Związki kulturalne i literackie Polski ze Słowiańszczyzną południowozachodnią w dobie humanizmu i renesansu (kilka uwag i propozycji)*, *Ruch Literacki* IV–4/19 (1963) 180–181; J. S. Bystroń, *Dzieje obyczajów w dawnej Polsce, wiek XVI–XVIII*, t. I, Warszawa 1933, 126; t. II, Warszawa 1934, 350; I. Крипякевич, *Сербі в українським війську 165–1660 рр*, *Записки Наукового Товариства Імени Шевченка* CXXIX (1920) 81–93.

⁶ T. Wasilewski, *Przyczynki źródłowe do stosunków Polski ze Słowiańszczyzną południową w wiekach XIII–XVI*, *Studia Źródłoznawcze* VIII (1963) 119–123.

⁷ В. М. Михайловський, *Еластична спільнота. Подільська шляхта в другій половині XIV — 70-х роках XVI століття*, Київ 2012, XVI.

добрио Јармолињце уз обавезу да служи као копљаник с двама стрелцима.⁸ Овај Хотко је 1428. године такође добио од кнеза Витолда село Волков (пољски: *Wolków*).⁹ Истом периоду припада и следећи пример: велики литвански кнез Свидригјел даје Богдану Србину (*Bogdan Serbin*; надимак *Serbin* очито упућује на српско порекло) насеље Јуровиче (пољски: *Jurowicze*, данашње *Юравічы*, јужно од данашњег града *Мазыр* у Белорусији), што је 1510. године потврдио краљ Зигмунт Стари у корист Богданових унука: Сјенка и Фједка Богдановича Србиновича (*Sienko, Fiedko Bogdanowicz Srbinowicz*).¹⁰

Имигранти се могу срести и међу осиромашеним литванским бојарима, који нису били снабдевеним земљишним поседима већ су, у накнаду за обављање војне службе, били издржавани преко велико-кнежевског фискаса. Као пример може послужити случај Пјотра Србина (*Piotr Serbin*), који је 1507. године на име војне службе добио 180 гроша од трошарине у Бресту (пољски: *Brześć*, данашњи *Брџт* у Белорусији, уз границу с Пољском). Веома је упутна чињеница да је Пјотр Србин у то време урачунат у невелику групу бојара – Влаха. То чини одрживом напред наведену претпоставку да су термином *Влах* обухваћени не само представници источнороманског становништва већ и представници разних балканских етноса који су доспели на подручја пољско-литванске државе.¹¹

У сноп описаних миграција уплиће се и судбина породичне групе наведене у наслову овог рада – Дукађиновича. Нешто светла баца на њу титулатура употребљена у двама краљевским документима издатим у Пјотркову (данашњи *Piotrków Trybunalski* у централној Пољској). Прво су 12. априла 1552. године браћа Дукађиновичи постали власници запустелог насеља Уланов (пољски: *Ulanów*, данашњи *Уланів*, северно од данашњег града *Вінниця* у Украјини) у ондашњем Хмељицком староству.¹² Један дан касније стекли су привилегију насељавања тог

⁸ *Zbiór dokumentów małopolskich*, Wydali I. Sułkowska-Kuraś i S. Kuraś, Wrocław 1974, nr 1700; Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Metryka Koronna, sygn. 93, k. 125v–126.

⁹ J. Kurtyka, *Podole w czasach jagiellońskich: studia i materiały*, Kraków 2011, 442–443.

¹⁰ *Lietuvos Metrika. Knyga Nr 8 (1499–1514). Užrašymų knyga 8*, Parengė: A. Baliulis, R. Frikovičius, D. Antnavičius, Vilnius 1995, nr 476.

¹¹ Исто, nr 551: **Волохове**: *Урѣсулу Волошину 3 копы грошеи з мыта берестейского. Васку Волошину 3 копы грошеи з мыта берестейского. Накулу Волошину 3 копы грошеи з мыта берестейского. Петру Србину* (подвукао Г. Јавор) *3 копы грошеи з мыта берестейского.*

¹² У средњовековној пољској држави (почев од XIV века) формирали су се повјати (пољски: *powiat*) као територијалне јединице у надлежности тзв. земаљских

места на немачком праву. У оба документа означени су као „браћа племићког рода Лукаш, Пјотр, Жежи и Јан Дукађиновичи, Македонци пореклом из грчке земље“.¹³ У њихово име пред краља Зигмунта Аугуста иступио је Лукаш, коме је уручен први од наведених докумената. Већ у том тренутку наденуто му је презиме Улановски, што је био израз стеченог права на то насеље.¹⁴ Кључни елемент за одређење територијалног порекла и породичне везе ове браће јесте надимак (презиме) које се јавља уз њихова имена – Дукађиновичи. Не подлеже сумњи непосредна веза тог надимка с пограничним североисточним подручјем данашње Албаније, који Албанци називају *Dukagjini*, а Срби *Дукађин*. Тај назив првобитно је обухватао ужи простор: планинску област између река Дрим и Фанда, куда је водио пут од Скадра до Призрена. После пада ове области под турску власт 1478. године образован је Дукађински санџак, који је обухватио и неке суседне области, а повремено је мењао територију.¹⁵

О истакнутој улози коју је у историји те области одиграо род Дукађина на свој начин сведочи и чињеница да је цела област добила назив по том роду. Још у другој половини 13. века родоначелник рода Ђин Тануш користио је титулу *дука* (1281 *ducam Ginium Tanuschum Albanensem*), што може бити израз подршке коју је уживао од

судова, претежно око градских центара. Унутар повјата широку административно-судску власт имао је староста (пољски: *starosta*), који је управљао имовином и приходима владара.

¹³ *Quia nobilis Lucas, Petrus, Georgius, Joannes Dukadzinowicze, Macedones de terriis Graeciae*, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Metryka Koronna, sygn. 82, k. 190 (књига је доступна на интернет страни: <http://www.pther.eu/MK/082/index.html>); слично: Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Такозвана: Metryka Litewska, Dział IV B, sygn. 17, k. 134v, 136v.

¹⁴ *Lucas Dukadinowicz Ulanowski suo et fratrorum suorum nomine accepit litteras suprascriptas* – Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Такозвана: Metryka Litewska, Dział IV B, sygn. 17, k. 137.

¹⁵ *Enciklopedija Jugoslavije*, t. 3 (Стп–Џ), одредница: *Dukađin*, Zagreb 1984, 674; С. Новаковић, *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд 1912, 98–99; Г. Елезовић, *Турски споменици, I*, Београд 1940, 770–792; И. Божић, *Нетирно поморје XV века* [поглавље: *О Дукађинима*], Београд 1979, 332–384, посебно 347 (карта Дукађина); Н. Šabanović, *Upravna podjela jugoslovenskih zemalja pod turskom vladavinom do Karlovačkog mira 1699. godine*, *Godišnjak Istoriskog društva Bosne i Hercegovine IV* (1952) 185; S. Rizaj, *O defteru skadarskog sandžaka iz 1485. god.*, *Jugoslovenski istorijski časopis* 1–2 (1980) 11–112; С. Рудић, *Властела Илирског грбовника*, Београд 2006, 63, 68, 138, 249, 250 [посебно 138: о породици Дукађиновичи].

византијских Палеолога или српских краљева. У следећем столећу Дукађини представљају необично разгранат род/братство (албански: *shpija/shtëpi e fortë*; „јака кућа“), који се састоји од бројних грана, породица (бочних линија), што су 1393. године запазили и Млечани означавајући његове чланове као бројне: *propinqui, consanguinei ac germani*.¹⁶ За наша разматрања важне су две чињенице из историје тога рода. После пада под турску власт главне линије Дукађина прихватиле су ислам стичући тако важне положаје административне и војне природе у турској хијерархији. На другој страни, неки Дукађини су до краја XV века учествовали (заједно са Скендербеговим сином) на страни Млетака и других хришћанских снага у отпору Турцима, који су дефинитивно покоравали један по један део албанских области.¹⁷ Штавише, неки Дукађини су водили веома активну антитурску политику и током XVI века.¹⁸ После сламања антитурског отпора део Дукађина био је приморан да оде у емиграцију, али даља судбина ових Дукађина у литератури није разјашњена.¹⁹ Неки од њих могли су кренути у правцу североистока да би се на крају нашли у границама пољско-литванске државе. Постоји неколико аргумената који подупиру ту хипотезу.

Почнимо од већ истакнуте напомене да су Браћа Дукађиновичи означени као *Macedoni de terris Graeciae*. Како ваља разумети ову

¹⁶ М. Šufflay, *Srbi i Arbanasi. (Njihova simbioza u srednjem vijeku)*, Beograd 1925, 123; И. Божић, *нав. дело*, 334–335.

¹⁷ И. Божић, *нав. дело*, 332–333, 384.

¹⁸ Веома активна антитурска политика Дукађина крајем XVI века била је, по свему судећи, један од разлога за појављивање породице Дукађиновић (Дукађини) у тзв. *Илирском грбовнику*. *Илирски грбовник* је настао пре средине марта 1594. године, а сврха настанка овог дела било је доказивање (непостојећег) племићког порекла Петра Ивељиног Охмућевића-Гргурића, Дубровчанина (пореклом из места Слано на територији Дубровачке републике) у служби шпанских поморских снага. А управо последња деценија XVI века обележена је живом делатношћу Римске курије, шпанског двора у Напуљу и Аустрије на подизању устанка балканских хришћана против Турака, тако да се међу њима (пре свега у Далмацији) почиње да развија духовни и политички покрет који носи предзнак *илирски* или *словински*. Отуда и назив овом грбовнику *Илирски*, који није сачуван у оригиналу, али има око тридесет преписа (тзв. *Илирски грбовници*). Међу породицама које је *Илирски грбовник* обухватио само један део породица потврђен је у историјским изворима, а међу њима и породица Дукађиновић (Дукађини). О свему томе вид. подробније у: С. Рудић, *Властела Илирског грбовника*, посебно стр. 59–97, 138, 243–294.

¹⁹ Принудно исељавање Албанаца, које је изазивало знатне таласе миграција, спровођено је почев од 1468. године до почетка XVI века. Уп.: Ј. Hauziński, *U źródeł systemu osmańskiego w Albanii*, *Balkanica Posnaniensia IX/X* (1999) 111.

квалификацију? Познато је да се под утицајем протагониста хуманизма и ренесансе и Птоlemeјевог атласа у католичком делу Европе током XV и XVI века поново уводе у употребу давно заборављени грчки и римски географски и етнографски називи. Тако су територије насељене Словенима на Балканском полуострву називане античким именима *Илирија* и *Македонија*,²⁰ али овим територијама нису прецизно одређиване границе. Међутим, те античке називе византијски писци користили су током целог средњег века, при чему је Македонија још од краја VIII века једна од византијских тема, али са веома променљивим границама.²¹ Према томе, квалификација Браће Дукађинович као *Macedoni* има веома широк смисао. Додатно одређење *de terris Graeciae* такође захтева дискусију. У разним списковима средњовековне властеле налази се податак да су Дукађиновићи „из Горње Зете у Епиру“ (*Ducaginovich, de Superiori Zenta in Epyro*).²² У XIII и првој половини XIV века осамостаљена Епирска деспотовина (после стварања Латинског царства на тлу Византије) обухватала је поред матичне епирске области и Етолију и Арканију, а на северу је допирала све до Драча, повремено чак и до реке Дрим. Тако је и појам Епира био широк и дисперзиван, али је он увек остајао „грчка земља“ која је претендовала на обнову Византије у конкуренцији с Никејским царством.²³ С друге стране, после распада српског царства историјска покрајина Зета, на челу с обласним господарима, крајем XIV века има у привременом поседу извесна подручја далеко на југу од својих матичних области (чак и на југу територије данашње Албаније, око Валоне, Канине и Берата).²⁴ У извесним периодима позног средњег века вероватно је долазило и до делимичног територијалног преклапања тако широко одређених појмова *Горња Зета*, *Епир* и *Македонија*, па се то могло рефлектовати и на квалификацију (средином XVI века) браће Дукађинович као *Macedoni de terris Graeciae*. У сваком случају може се претпоставити да је њихова матична или транзитна област лежала негде „у грчкој земљи“ – у

²⁰ С. Рудић, *Властела Илирског грбовника*, 265–266.

²¹ О византијској теми Македонији вид. више у: Г. Острогорски, *Историја Византије*, Београд 1996, 198–199, 204, 229, 242, 246, 379.

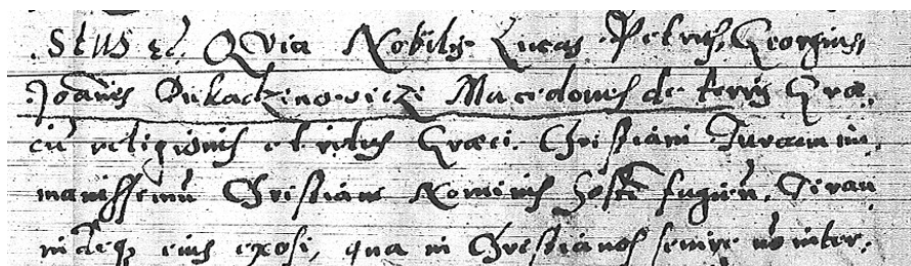
²² С. Рудић, *Властела Илирског грбовника*, 138.

²³ О настанку, територији, успону и паду Епирске деспотовине вид. више у: Г. Острогорски, *Историја Византије*, 396–435, 473–474, посебно карту: *Доба латинске владавине у Цариграду*. 474.

²⁴ Уп.: Г. Шкриванић, *Именик географских назива средњовековне Зете*, Титоград 1959, 35–37, посебно карту: *Средњовековна Зета* (на крају књиге).

широком региону пиндског планинског система, коме су делимично припадали и Епир и Албанија.

У наведеном документу од 12. априла 1552. године садржано је и сведочанство једнога од браће – Лукаша: он је навео да је разлог њиховог досељења на територију Пољске бежање пред окрутним турским одредима, али је уједно истакао и жељу да остану при хришћанској вери грчког обреда. Како је тај фрагмент, иначе кључан за наша разматрања, исписан веома нечитко тако да његово ишчитавање није једнозначно, овде дајемо његову скенирану копију:

По нашем мишљењу овај фрагмент гласи: *Quia nobilis Lucas, Petrus, Georgius, Joannes Dukadzinowicze, Macedones de terris Graeciae, religionis et ritus Graeci Christiani, Turcum immanissemum Christiane nominis hostes fugiens Tirrani denique eius exosi.*²⁵

Према овом документу, убрајање браће у круг племства (*nobilis*) указивало би такође на њихово високо порекло, у складу с положајем какав је имао род Дукађини у својој отаџбини, али се с тим у вези ипак јављају и одређене сумње. Вероватно нећемо нигде са сигурношћу наћи доказ да су браћа Дукађиновичи стварно представљали једну грану тог знаменитог рода. Наиме, могуће је да су у току дугог путовања до Пољске браћа на неки начин узурпирала припадност роду Дукађина будући да су потицала из те области и на неки начин били повезани с тим родом. Браћа су могла припадати неком од албанских племена која насељавају област Дукађин, на пример: Дибри, Кушнени, Ороши, Спачи, Фанди и др.²⁶ А

²⁵ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Такозвана: Metryka Litewska, Dział IV B, sygn. 17, k. 136v. Овај запис слично је интерпретирао аутор одреднице *Ulanów* у: *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 12, Warszawa 1892, 790.

²⁶ *Dukađin*, 674.

није искључено да су то у ствари били представници влашких сточара из планинских области северне Албаније (који су имали сличан статус као и албански сточари), заправо влашке старешине: кнезови и војводе. У Пољској XV и XVI века били су веома бројни случајеви да старешине влашких заједница стичу племићки статус на неформалан начин.

Браћа Дукађиновичи су могли dospети на Подоље преко Трансилваније или Молдавије, а у обема тим земљама, почевши од XIV века, срећу се јужнословенски и други балкански имигранти. У Трансилванији и на другим угарским подручјима били су већ настањени Срби, који су после пропасти своје државе управо ту нашли уточиште. Неки од њих стекли су веће земљишне поседе и знатан политички утицај, а у време Матије Корвина бројни српски одреди чували су државне границе Угарске и уживали пуно поверење владара.²⁷ Поред тога, у Молдавији и Влашкој нашли су се, између осталог, Грци, Бугари и бојари албанског порекла, као што су породице Цоци и Гица (*Coci, Ghica*). У војништву су даље важну улогу одиграли Срби, на које су се ослањали одреди хинсара, хајдука и сејмена.²⁸ Истраживање процеса стварања бројних насеља на влашком праву и њиховог ширења у Пољској (посебно на подручју Црвене Русије и Подоља), о чему постоје посебне студије, указује на постојање снажног миграционог покрета из Молдавије и Трансилваније ка границама Пољске. Не подлеже сумњи чињеница да су се међу имигрантима – како међу бојарима тако и међу простим сточарима и земљорадницима – нашли и дошљаци с Балкана, мада засигурно у ограниченом броју.²⁹ При доношењу одлуке о иселењу на просторе под контролом пољске државе, прилично удаљене од њихове отаџбине, ови емигранти имали су у виду не само претпоставке политичке и економске природе већ и могућност да у новој средини на одређени начин задрже свој дотадашњи стил живота, што би им омогућило и лаку интеграцију с локалним окружењем. Наиме, знали су да

²⁷ T. Wasilewski, *нав. дело*, 120; Ş. Pascu, *Die mittelalterlichen Dorfsiedlungen in Siehenbürgen (bis 1400)*, Nouvelles études d'histoire, 2. Piblies l'occasion du XIe Congres des Sciences Historiques, Stockholm 1960, Bucarest 1960, 144–145.

²⁸ I. Czamańska, *Skład etniczny Moldawii i Wołoszczyzny w średniowieczu*, *Balkanica Posnaniensia XI/XII* (2001) 59–60.

²⁹ G. Jawor, *Sur la provenance territoriale des immigrants valaques dans le royaume de Pologne (XIVème s. – début du XVIème s.)*, *Banatica* 23 (2013) 545–555; исти, *Osady prawa wołoskiego*, 28–31; В. М. Михайловський, *нав. дело*, 203–204, 240; I. Czamańska, *Moldawia i Wołoszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku*, Poznań 1996, 184–193.

ће се наћи на просторима где без тешкоћа могу остати у хришћанству источног обреда, које је у ствари доминирало у русинским земљама припојеним пољско-литванској држави. А у тој новој средини сусретали су се такође с добро познатим непријатељем – Турцима, чије су најезде биле континуиране, као и њихових татарских вазала.

Као што је речено, браћа Дукађиновичи су се први пут појавили у знаним нам пољским изворима у документима из пролећа 1552. године. Вероватно су на Подоље пристигли недуго пре тога јер се у овим документима ништа не каже о њиховим ранијим заслугама или о служби за краља, што је представљало извесну стандардну праксу при додељивању земљишних поседа. Једино се констатује да је краљ уважио њихову молбу за додељивање места где би се могли настанити.³⁰ А краљево додељивање поседа имигрантима сасвим лишених политичког уплива и родбинских веза – изгледа издашно. Како, наиме, произлази из садржаја докумената из 1552. године, као и тим догађајима блиске контроле краљевских добара из 1565. године, ово додељивање поседа односило се на испражњено подручје и напуштена насеља уз јужну пољско-литванску границу. Туда се простирао правац сталних татарских најездâ, које су биле праћене пустошењем терена. Поред тога, суморну слику стања на том подручју треба употпунити отимачинама које су предузимали козаци, номинално подређени Великом литванском кнежевству.³¹

Сналазећи се у таквим околностима сталних опасности, браћа су одредила границе града на месту старога, вероватно старорусинског града, прилагођавајући за његову одбрану преостале веће земљане насипе, окружене површинама под водом.³² Привилегија за насељавање Уланова на немачком праву подразумевала је предузимање типичних иницијатива, које су биле уобичајене у пољским земљама XVI века.³³ И поред описаних опасности, начин да се привуку насељеници био је

³⁰ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Такозвана: Metryka Litewska, Dział IV B, sygn. 17, k. 136v.

³¹ *Архив Юго-Западной России, Часть 7. Том II: Акты о заселении Юго-западной России.* Киев 1890, 163: *Macedończykowie pokazali swój przywilej na mocy którego zezwolono im na osadzenie pustkowie Ulanów, przy szlaku tatarskim, nad potokiem Sinowoda. Ten Ulanów leży przy granicy litewskiej (...) które miejsce leżało puste od wielu lat.* (оригинал овог записа на пољском језику доступан је такође на интернет страни: <http://www.runivers.ru/lib/book3030/9525/>).

³² *Исто.*

³³ Резултати истраживања о насељавању местâ на немачком праву у том периоду обрађени су у: R. Szczygieł, *Lokacje miast w Polsce XVI wieku*, Lublin 1989.

стављање у изглед могућности да сваки насељеник у дугом 15-годишњем периоду буде ослобођен од већине дажбина и других обавеза у корист власника, као краљевских пореза (такозвана *wolnizna* / „слобоштина“).³⁴ Те повластице ипак нису отклањале бојазни у вези с несигурним положајем Уланова. Акција насељавања одвијала се веома споро, што је у крајњој линији и довело до неуспеха подухвата браће Дукађинович. Посебне податке пружа контрола краљевских добара из 1565. године. Око 1553. године браћа су успела да обезбеде осам насељеника, а њихова антропонимија указује на локално, русинско порекло првих становника Уланова. Није искључено да су се међу њима нашли и влашки сточари пошто се помињу дажбине у виду једне двадесетине оваца и свиња (*vigesima*), типичне за ову категорију зависног становништва.³⁵ Ово запажање може подупрети већ изнету претпоставку о повезаности Дукађиновича с влашком колонизацијом. У наредним годинама насељеници су пристизали у невеликом броју.³⁶

Може се претпоставити да су се, осим наведених околности, браћа сусрела с додатном препреком у реализацији тог амбициозног подухвата: недостатком потребних финансијских средстава. Насељавање града, посебно на једном подручју са запустелим насељима, било је увек скуп подухват, а повраћај извршених улагања могао се пак очекивати тек у перспективи од десетак година после истека периода ослобађања становника од плаћања дажбина. У случају Уланова, стално изложеног најездама непријатеља, били су неопходни знатни трошкови ради јачања његовог одбрамбеног стања. Браћа нису предузела такве инвестиције тако да су сви њихови напори испали безуспешни пред најездама Татара и козака, како је то записано у наведеној контроли краљевских добара. То што нису могли учинити они учинио је нови власник Уланова, како се чини, такорећи одмах по преузимању овог важног места. Био је то велики хетман круне и војвода русински Миколај Сјењавски (*Mikołaj Sieniawski*), који је убрајан у круг пољских магната. Он је, наиме, приступио изградњи невеликог замка и поновном насељавању града, а његове је напоре чак

³⁴ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Metryka Koronna, sygn. 82, k. 190–193.

³⁵ *Архив Юго-Западной России*, VII/2, 163. Били су то: Иван Дрозд (*Iwan Drosd*), Холовка (*Hołowka*), Карачисјента (*Karaczysięta*), Хаврило (*Hawryło*), Максимовјента (*Maksymowięta*), Устјан (*Ustian*), Андрушко (*Andruszko*) и Матвјеј (*Matwiej*) Чилка (*Czylka*).

³⁶ Око 1555. године појавила су се три нова становника, годину дана касније такође три, око 1558. године било их је седам, а следеће године само три. Уп.: *исто*, 163–164.

наставио и син Рафал (*Rafał*) Сјењавски. Неупоредиво веће финансијске могућности овог магната, као и његови политички утицаји и значајно место у хијерархији Подоља, уз познавање специфичности тог подручја, одлучили су на крају о успеху фактичке изградње тога градског центра, мада се тај процес прилично временски отегао јер је трајао све до почетка XVII века.³⁷

Последица наведених ограничења било је одрицање браће Дукађиновича од поседа који су стекли 1552. године у корист Миколаја Сјењавског. То се вероватно десило у току заседања варшавског сејма 1563–1564. године пошто су у току његовог трајања (како то произлази из више пута наведене контроле краљевских добара из 1565. године) показали документе на којима се заснивају њихова власничка права на Уланов. Трансакција коју су обавили с хетманом Сјењавским имала је карактер замене поседа своје врсте, само се не зна да ли су на то браћа била и приморана од овог магната. У замену за Уланов Дукађиновичи су од магната добили имовину која није била ближе утврђена: *jegomość Pan z Sieniawy wojewoda ruski, dał tym Macedończykom inne zabezpieczenie w pobliżu Brzeżan ze swojego majątku*.³⁸ Треба нагласити да су Бжезани (данашње *Бережани*, западно од града *Тернопіль* у Украјини), насељени као град 1530. године, постали центар простране мреже земљишних поседа у ондашњем Лавовском повјату који су се столећима налазили у рукама Сјењавских.³⁹ Поред наведених тешкоћа с којима су се сусретали при насељавању Уланова, за браћу Дукађиновиче могла је бити такође привлачна перспектива настањивања на терену који се налазио око 200 километара западније од Уланова, много мање изложеном татарским најездама. По извршеној замени Дукађиновичи се више нису појављивали у изворима из XVI века. Бројни објављени грбовници пољског племства такође не помињу породицу која носи њихово презиме.⁴⁰ Могућност

³⁷ У току 1563–1564. године, када су Уланов преузели Сјењавски, населиле су се овде чак 23 породице. Уп.: *исто*, 163–164. Како то произлази из контроле од 1570. године, у овом градићу је било настањено већ 70 породица, које су још биле ослобођене дажбина. Градић је бранио невелики дрвени замак с трима кулама, слабо опремљен оружјем. У циљу одбране од Татара није испуштана вода из околних рибњака. Уп.: *Жерела до історії України-Руси*, т. VII, *Люстрація королівщин в руських землях Корони з р. 1570*, Львов 1903, 86–87.

³⁸ *Архив Юго-Западной России*, VII/2, 163. Цитирани фрагмент записан је на пољском језику.

³⁹ R. Szczygieł, *нав. дело*, 266.

⁴⁰ Информације које су садржане у малобројним грбовницима пољског племства ограничавају се једино на спомињање Дукађиновича у вези с наведеним додељивањем

промене презимена чланова породице о којој је овде реч представља питање за даља детаљнија истраживања. У Пољској XVI столећа била је раширена пракса да се племићка презимена често не везују с одређеним лицима (прецима) већ су потицала од земљишних поседа којима су ти племићи располагали.⁴¹

Карактеристичан је податак да у детаљном пореском регистру из 1578. године, који је настао не тако дуго после описаних догађаја, Дукађиновичи нису забележени као власници макар и невеликих земљишних поседа.⁴² Нажалост, разлози таквог стања остају за сада у сфери спекулације. Могуће је да магнат Сјењавски уопште није дао браћи било какве земљишне поседе већ су браћа само ојачала неке од његових племићких служби, а можда су неке поседе заиста и стекли, само нису успели да их и задрже у својим рукама. Могло би се указати и на знатно више могућности, али би то било више питање маште неголи научног дискурса. У сваком случају, нестанак Дукађиновича са страница историје русинских земаља у оквиру Пољског краљевства уследило је у исто тако тајновитим околностима у каквим су се недуго пре тога и појавили.

*

На крају нашег разматрања ваља дати и неколико напомена општије природе. Пре свега, неодложни истраживачки постулат регуларно постаје монографија о миграцијама балканског становништва у правцу средње и источне Европе у разним историјским периодима. Таква истраживања могућа су не само захваљујући дигитализацији, која брзо напредује, као и доступности у електронској форми архивских и библиотечких фондова појединих земаља, већ и захваљујући јачању опште свести о улози сеоба у стварању цивилизацијског лика савремене

Уланова 1552. године. О даљој судбини ове браће и њихових потомака нема помена. Уп.: S. Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, III, Warszawa 1906, 284; H. Stupnicki, *Herbarz polski i imionopis zasłużonych w Polsce ludzi*, Lwów 1855, 142. Али, као што је претходно наведено, племићка (власелинска) породица Дукађиновић обухваћена је *Илирским грбовником*, који је настао у последњим годинама XVI века. Уп. С. Рудић, *Властела Илирског грбовника*, 63, 68, 138, 249–250, 257, 271, 301, 307.

⁴¹ J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2004⁶, 76.

⁴² A. Jabłonowski, *Źródła dziejowe*, XVIII–1, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*; VII–1, *Ziemie ruskie. Ruś Czerwona*, Warszawa 1902, посебно стране 62 и 156.

Европе. Таква истраживања постићи ће свој циљ и дати очекиване резултате једино ако буду остварена у раду компетентнога и стабилног међународног истраживачког тима. Сада постоје финансијске и логистичке могућности за такав подухват. У супротном случају вероватно ће настајати ту и тамо драгоцене детаљне монографије о појединим питањима из оквира проблематике балканских миграција, као и мањи текстови који припадају категорији студије случаја (*case studies*), као што је овај о коме је овде реч. Ипак, нема сумње да ће при таквом традиционалном приступу историјским истраживањима многе области остати непроучене, што би представљало несумњиву штету у обради тога изузетно занимљивог проблема.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ – LIST OF REFERENCES

Архиви - Archives

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD): Metryka Koronna, sygn. 82 (доступно/e-access: <http://www.pther.eu/MK/082/index.html>), sygn. 93; Metryka Litewska, Dział IV B, sygn. 17.

Извори – Primary Sources

Архив Юго-Западной России, Часть 7. Том II, Киев 1890 [*Arhiv Yugo-Zapadnoy Rossii*, čast 7, tom II, Kiev 1890]. (доступно у польском оригиналу/e-access in polish: <http://www.runivers.ru/lib/book3030/9525>).

Jabłonowski A., *Źródła dziejowe*, XVIII–1, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*; VII–1, *Ziemie ruskie. Ruś Czerwona*, Warszawa 1902. *Lietuvos Metrika. Knyga Nr 8 (1499–1514). Užrašymų knyga 8*. Parengė: A. Baliulis, R. Frikovičius, D. Antnavivičius, Vilnius 1995.

Zbiór dokumentów małopolskich, Wydali I. Sułkowska-Kuraś i S. Kuraś, Wrocław 1974. Елезовић Г., *Турски споменици*, I, Београд 1940. [Elezović G., *Turski spomenici*, I, Beograd 1940]

Жерела до историји Украјини-Руси, т. VII, Львов 1903. [*Źerela do istorii Ukrajiny-Rusy*, tom VII, Lvov 1903]

Новаковић С., *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд 1912. [Novaković S., *Zakonski spomenici srpskih država srednjeg veka*, Beograd 1912]

Литература - Secondary Works

Bystron J. S., *Dzieje obyczajów w dawnej Polsce, wiek XVI–XVIII*, t. I, Warszawa 1933, 126; t. II, Warszawa 1934.

Czajka S., *Ochotnica. Dzieje gorczańskiej wsi 1416–1986*, Jelenia Góra 1987.

Czajkowski J., *Dzieje osadnictwa historycznego na Podkarpaciu i jego odzwierciedlenie w grupach etnicznych*, Łemkowie w historii kulturze Karpat 1, Rzeszów 1992.

Czamańska I., *Moldawia i Wołoszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku*, Poznań 1996.

Czamańska I., *Skład etniczny Moldawii i Wołoszczyzny w średniowieczu*, *Balcanica Posnaniensia* XI/XII (2001).

Dobrowolski K., *Migracje wołoskie na ziemiach polskich*, Lwów 1930.

Dobrowolski K., *Studia nad nazwami miejscowymi Karpat Polskich*, Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń PAU 8 (1930).

Dobrowolski K., *Studia nad pochodzeniem ludności pasterskiej w Karpatach Zachodnich*, Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń PAU 6 (1951).

Dobrowolski K., *Studia nad kulturą pasterską w Karpatach północnych. Typologia wędrowek pasterskich od XIV–XX wieku*, *Wierchy* 29 (1960).

- Enciklopedija Jugoslavije*, t. 3 (Crn–Đ), Zagreb 1984.
- Grządziela R., *Proweniencja i dzieje malarstwa ikonowego po północnej stronie Karpat w XV i na pocz. XVI w.*, *Łemkowie w historii kulturze Karpat* 2, Sanok 1994.
- Hauziński J., *Uźródle systemu osmańskiego w Albanii*, *Balkanica Posnaniensia IX/X* (1999).
- Jawor G., *Osady prawa wołoskiego i ich mieszkańcy na Rusi Czerwonej w późnym średniowieczu* Lublin 2004².
- Jawor G., *Așezările de drept valah și locuitorii lor din Rutenia Roșie în Evul Mediu târziu*, Jași 2013.
- Jawor G., *Sur la provenance territoriale des immigrés valaques dans le royaume de Pologne (XIVe s. – début du XVIe s.)*, *Banatica* 23 (2013).
- Kurtyka J., *Podole w czasach jagiellońskich: studia i materiały*, Kraków 2011.
- Pascu Ș., *Die mittelalterlichen Dorfsiedlungen in Siehenbürgen (bis 1400)*, *Nouvelles études d'histoire*, 2. Piblies l'occasion du XIe Congrès des Sciences Historiques, Stockholm 1960, Bucarest 1960.
- Reinfuss R., *Związki kulturowe po obu stronach Karpat w rejonie Łemkowszczyzny, Łemkowie w historii i kulturze Karpat* 1, Rzeszów 1992.
- Rieger J., *Nazwy wodne dorzecza Sanu*, Wrocław 1969.
- Rizaj S., *O defteru skadarskog sandžaka iz 1485. god.*, *Jugoslovenski istorijski časopis* 1–2 (1980).
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 12, Warszawa 1892.
- Stupnicki H., *Herbarz polski i imionopis zasłużonych w Polsce ludzi*, Lwów 1855.
- Szczygieł R., *Lokacje miast w Polsce XVI wieku*, Lublin 1989.
- Szymański J., *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2004⁶.
- Štika J., *Význam slova „Valach” v západních Karpatech*, *Slovenský Narodopis* 10/3 (1962).
- Šabanović H., *Upravna podjela jugoslovenskih zemalja pod turskom vladovinom do Karlovačkog mira 1699. godine*, *Godišnjak Istoriskog društva Bosne i Hercegovine IV* (1952).
- Šufflay M., *Srbi i Arbanasi. (Njihova simbioza u srednjem vijeku)*, Beograd 1925.
- Tymieniecki K., *Historia chłopów polskich*, 2, *Schylek średniowiecza*, Warszawa 1966.
- Ulewicz T., *Związki kulturalne i literackie Polski ze Słowiańszczyzną południowozachodnią w dobie humanizmu i renesansu (kilka uwag i propozycji)*, *Ruch Literacki* IV–4/19 (1963).
- Uruski S., *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, III, Warszawa 1906.
- Wasilewski T., *Przyczynki źródłowe do stosunków Polski ze Słowiańszczyzną południową w wiekach XIII–XVI*, *Studia Źródłoznawcze VIII* (1963).
- Божић И., *Нетурно поморје XV века*, Београд 1979 [Božić I., *Nemirno pomorje XV veka*, Beograd 1979]
- Крипякевич І., *Серби в українськiм вiйську 165–1660 рр*, *Записки Наукового Товариства Імени Шевченка СХХІХ* (1920) [Крипякевич І., *Serby v Ukrayinskim viysku 165-1660 rr*, *Zapysky Naukogo Товариства Імени Шевченка СХХІХ* (1920)]
- Михайловський В. М., *Еластична спільнота. Подільська шляхта в другій половині XIV — 70-х роках XVI століття*, Київ 2012. [Mihaiylovskiy V. M., *Elastična spilnota. Podilska šliyahta v drugii poloviny XIV - 70-h rokah XVI stolitia*, Kiev 2012]

- Острогорски Г., *Историја Византије*, Београд 1996 [Ostrogorski G., *Istorija Vizantije*, Beograd 1996]
- Рудић С., *Властела Илирског грбовника*, Београд 2006. [Rudić S., *Vlastela Ilirskog grbovnika*, Beograd 2006]
- Шкриванић Г., *Именик географских назива средњовековне Зете*, Титоград 1959. [Škrivanić G., *Imenik geografskih naziva srednjovekovne Zete*, Titograd 1959]

Grzegorz JAWOR

**BALKAN IMMIGRANTS IN POLAND OF THE 16TH CENTURY.
CASE OF BROTHERS DUKAGJINI,
OWNERS OF THE TOWN OF ULANOV IN PODOLIA**

Summary

The migrations from the Balkan region to Polish lands in the 15th and 16th centuries have been rarely studied in historiography. These migrations were considered a phenomenon of lesser importance, though some researchers of the past initiated their study on the margins of treaties of a wider scope; however, this issue remained among the categories of rare examples. In addition, any broader research was hampered by the specificity of information in sources – this information is scarce and, as a rule, rather generalised and scattered across numerous editions of sources and manuscripts, stored in Polish archives. The objective of this paper is to shed light on the destiny of representatives of the family indicated in the title – the Dukagjini, who arrived in the 16th century most probably from Albania to the area of Podolia, which at the time belonged to the Polish Kingdom. The author focuses particularly on the place of origin of these immigrants, the causes and probable direction of their migration movement, as well as economic initiatives in the new homeland. Also highlighted are the difficulties that they must have faced in Podolia, which eventually resulted in the failure of the endeavour of brothers Dukagjini. Besides, the key objective of this paper is the author's intention to underscore potential possibilities, unused so far, of undertaking comprehensive researches of migrations of representatives of various Balkan ethnic groups towards the borders of the Polish-Lithuanian state, both in the late Middle Ages and the early modern times. In this context, the postulate of the development of separate monographs on this issue is put forward.

Keywords: Balkans, migrations, Poland, Podolia, 16th century.

Чланак примљен: 26. 03. 2017.

Чланак коначно прихваћен за објављивање: 29. 05. 2017.